

ТАКТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ, АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ ПРОФІЛАКТИКИ І ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Бабенко А. М.

У статті сформульовано, що кримінальні правопорушення, будучи за своєю сутністю антисоціальним вчинком людини, посягають на суспільні відносини та загрожують усім сферам життєдіяльності суспільства, завдають шкоду національній безпеці, громадській безпеці та правопорядку, підривають імідж органів державної влади та правоохоронних органів, негативно впливають на економіку країни, створюють атмосферу напруги та страху в соціумі, знижують якість життя населення тощо. Анти-віктимні звички у свою чергу закріплюють тверді критерії високоморальних людських цінностей, ідеалів і вимог до зразків безпечної поведінки. Вони виконують й інші важливі регулятивні соціальні функції в суспільстві, сприяють вихованню в населення соціально-корисних якостей, посилюють серед нього не репресивний, а профілактичний потенціал.

З урахуванням усієї суспільної небезпеки, що несуть кримінальні правопорушення, існує пряма необхідність у вдосконаленні існуючої системи профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням, а також її заходів: тактико-психологічних, кримінологічних, кримінально-правових, кримінально-процесуальних, адміністративно-правових та оперативно-розшукових. У межах цього дослідження проаналізовано сучасні кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики й запобігання кримінальним правопорушенням.

Перераховано різноманітний спектр форм та методів профілактики, які можуть застосовуватися для запобігання злочинам, серед найбільш дієвих на практиці можна визначити такі, як: надання своєчасної психологічної чи матеріальної допомоги жертвам злочинів; організація спеціальних центрів з реабілітації жертв злочинів; роз'яснення через ЗМІ можливих варіантів поведінки під час нападу або наявності реальної загрози життю, здоров'ю або майну; доведення до населення психологічних аспектів поведінки злочинців та потерплх; надання рекомендацій стосовно способів і варіантів захисту фізичної

та майнової недоторканості; прищеплювання навичок розпізнання небезпечних ситуацій; профілактика рецидиву.

Ключові слова: профілактика, запобігання, кримінальні правопорушення, тактико-психологічні, кримінально-процесуальні заходи, адміністративно-правові заходи, оперативно-розшукові заходи.

Babenko A. M. Tactical-psychological, criminal-procedural, administrative-legal and operative-search measures of prevention and prevention of criminal offenses

The article presents the criminal offenses, being in essence an antisocial act of man, encroach on public relations and threaten all spheres of society, harm national security, public safety and law and order, undermine the image of public authorities and law enforcement agencies, negatively affect the country's economy, create an atmosphere of tension and fear in society, reduce the quality of life, etc. Taking into account all the public danger posed by criminal offenses, there is a direct need to improve the existing system of prevention and prevention of criminal offenses, as well as its measures: criminological, criminal law, criminal procedure, administrative law and operational search. The anti-victim habits, in turn, establish firm criteria for high moral values, ideals and requirements for patterns of safe behavior. They perform other important regulatory social functions in society and contribute to the upbringing of socially useful qualities among the population, increasing not the repressive but preventive population's potential of preventing.

Within the framework of this research, modern criminal procedure, administrative-legal and operative-search measures of prevention and prevention of criminal offenses are analyzed. The article lists the various spectrum of forms and methods of the prevention that can be used to prevent the crimes, with the most practically efficient being the following ones: providing the timely psychological or financial assistance to the crime victims;

organizing special centers for the rehabilitation of crime victims; explanation through the media of possible behaviors in case of attack or real threat to life, health or property; bringing to the public the psychological aspects of the behavior of criminals and victims; providing guidance on methods and options for protecting physical and property integrity; instilling the skills to recognize the dangerous situations; prevention of the recurrence, that is, prevention of recurrence of becoming a crime victim.

Key words: *prevention, criminal offenses, tactical and psychological, criminal-procedural measures, administrative-legal measures, operative-search measures.*

Постановка проблеми та її актуальність. У сучасних умовах Україна знаходиться на порозі членства до Європейського Союзу, у світлі цього вирішення та врегулювання потребують питання, які виступають перепонами на цьому шляху. Однією з головних проблем, що уповільнює процес євроінтеграції, залишається високий показник кримінальних правопорушень усіх видів. Кримінальні правопорушення, будучи за своєю сутністю антисоціальним вчинком людини, посягають на суспільні відносини та загрожують усім сферам життєдіяльності суспільства, завдають шкоду національній безпеці, громадській безпеці та правопорядку, підривають імідж органів державної влади та правоохоронних органів, негативно впливають на економіку країни, створюють атмосферу напруги та страху в соціумі, знижують якість життя населення тощо. З урахуванням усієї суспільної небезпеки, що несуть кримінальні правопорушення, існує пряма необхідність у вдосконаленні існуючої системи профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням, а також її заходів: кримінологічних, кримінально-правових, кримінально-процесуальних, адміністративно-правових та оперативно-розшукових. У рамках цього дослідження зупинимо увагу на аналізі сучасних кримінально-процесуальних, адміністративно-правових та оперативно-розшукових заходів профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням на основі різних заходів в Україні була предметом досліджень у різні часи великої кількості вчених, серед них такі, як: С.В. Албул, О.М. Бандурка, В.С. Батиргарєва, Ю.В. Баулін, В.М. Бесчастний, А.Б. Блага,

І.Г. Богатирьов, В.І. Борисов, Р.С. Веприцький, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, О.Г. Кулик, О.М. Литвинов, Є.С. Назимко, Н.А. Орловська, О.С. Шеремета, Н.С. Юзікова та інші дослідники.

Метою статті є розгляд сучасних кримінально-процесуальних, адміністративно-правових та оперативно-розшукових заходів запобігання кримінальним правопорушенням.

Виклад основного матеріалу. За офіційними статистичними даними Генеральної прокуратури України встановлено, що в період з 2017 по 2020 рр. відзначено високий рівень кримінальних правопорушень в Україні, що схильний до зниження. Так, протягом останніх чотирьох років було зареєстровано таку кількість кримінальних правопорушень, учинених в Україні: у 2017 році зафіксовано 523 911 фактів; у 2018 році - 487 133 факти; у 2019 році було зафіксовано 444 130 фактів; у 2020 році - 360 622 факти [1]. Отже, з 2017 по 2020 рр. відбулось зниження рівня кримінальних правопорушень з 523 911 фактів до 360 622 фактів, тобто майже на 40%. Кримінологічна інформація демонструє, що за останні чотири роки наявна позитивна тенденція зниження динаміки кримінальних правопорушень. Разом із цим така позиція нами пояснюється не стільки покращенням криміногенної обстановки, скільки зниженням ініціативи правоохоронних органів у боротьбі за злочинність та збільшення її рівня латентності.

В умовах ускладненої світової кризи, занепаду економіки, корупції, відсутності трудових місць для деяких членів населення, активізації представників злочинного світу, анексії Автономної Республіки Крим, збройного конфлікту, що ведеться на Сході країни, в якому катастрофічно загострена криміногенна ситуація, є перенасиченість зброєю, соціальна та демографічна криза та який виявляється регіоном-донором злочинності для інших регіонів, виступає нагальна необхідність в аналізі, вдосконаленні та оновленні заходів профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням в Україні.

Структурно систему запобігання кримінальним правопорушенням прийнято поділяти на дві нерівнозначні частини, які в кримінології позначено як загальносоціальні та спеціальні заходи. В Україні реалізація першого виду заходів спрямовується на розв'язання соціальних та економічних проблем і одночасне забезпечення запобіжного впливу на соціальні передумови як усіх кримінальних правопорушень, так і їх окремих видів. Спеціальні заходи підпорядковуються певній меті -

безпосередній протидії кримінальним правопорушенням та їх видам [8, с. 315].

Погоджуючись із В.В. Голіною та Б.М. Головкіним, зазначимо, що суб'єктами запобігання злочинності є державні органи, громадські організації, соціальні групи, службові особи чи громадяни, які спрямовують свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, пов'язаних із випередженням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ та процесів, що породжують злочини, а також на їх недопущення на різних стадіях, у зв'язку з чим мають права, обов'язки і несуть відповідальність [9, с. 166]. Вчений А.П. Закалюк вважає, що суб'єкти запобігання злочинності поділяються на декілька груп: а) органи та організації, які керують цією діяльністю, організують її, створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування); б) органи та організації, стосовно яких запобігання злочинності та злочинних проявів віднесено або має бути віднесено до основних завдань і функцій (МВС, СБУ, прокуратура, суд, спеціалізовані громадські організації); в) органи, установи, організації, функції та повноваження яких не мають цільового спрямування на запобігання злочинності та злочинним проявам, або їхня діяльність безпосередньо впливає на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих злочинів (заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги, адміністрація підприємств, установ, організацій тощо) [10, с. 346].

Якісна профілактика та дієве запобігання кримінальним правопорушенням в Україні є важливим інструментом у вирішенні складних задач, які пов'язані з розвитком суспільства та держави, її соціальних, політичних, економічних, правових та морально-етичних сфер. Держава, яка не в змозі попередити кримінальні правопорушення на різних рівнях, приведе своє населення в стан постійного ризику й небезпеки, де суспільство потерпає від внутрішніх та зовнішніх чинників, які тісно пов'язані між собою.

Розроблення ефективних та дієвих заходів профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням є нагальним питанням державної політики України. Запобіжна та профілактична політика України, яка діє нині, передбачає впровадження механізму, що поєднує сукупність політичних, правових, тактико-психологічних, адміністративних, кримінально-процесуальних, організаційних, інформаційних, соціальних, контррозвідувальних, розвідувальних, оперативних-розшукових, режимних, фінансових та інших заходів й окрему

організаційну систему, до якої органи державної влади й управління залучаються відповідно до нормативно-правових актів, а громадські організації - на умовах заохочення і сприяння. Особливої значущості набуває пошук нових шляхів підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів в Україні.

Стверджуємо, що основною ціллю системи запобігання кримінальним правопорушенням є встановлення профілактичного контролю за регіональним кримінологічним середовищем та вплив на фактори, що зумовлюють виявлення злочинів в Україні та в її регіонах. Позитивним результатом реалізації цієї цілі виступить значне зниження кількісно-якісних показників кримінальних правопорушень, що гарантуватиме стабілізацію рівня протиправних діянь.

Ефективного вдосконалення системи профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням в Україні можливо досягти таким шляхом: наданням компетентними органами об'єктивної, комплексної кримінологічної інформації про стан кримінальних правопорушень в Україні та в сусідніх державах; визначенням переліку потенційних злочинних загроз; забезпеченням надійного контролю повітряного, морського та наземного простору на кордоні України та сусідніх країн; встановленням ефективної взаємодії між правоохоронними органами України та сусідніх держав; забезпеченням державного контролю за стратегічними об'єктами та ресурсами держави; організацією за допомогою ЗМІ профілактики кримінальних правопорушень з демонструванням потенційних категорій жертв та з наданням рекомендацій стосовно уникнення ризику стати жертвою злочину; модернізацією у сфері підготовки та навчання відповідних кадрів, здатних виконувати завдання з якісної та швидкої протидії злочинності за спеціалізацією, вмюючи діяти на випередження злочинців. Значні резерви вдосконалення профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням в Україні містяться в налагодженні взаємодії поліції з державною прикордонною службою, прокуратурою, СБУ та Національною гвардією України; в сумісному проведенні операцій із протидії кримінальним правопорушенням; у використанні сучасних технічних засобів моніторингу простору; в культурологічній та віктимологічній профілактиці кримінальних правопорушень.

Проблема вдосконалення системи напрямів щодо запобігання злочинності в Україні вимагає наявності чітких та доцільних теоретичних досліджень. Комплексне використання напрямів, які

покладені в систему запобігання та профілактики кримінальних правопорушень, дозволить, з одного боку, досягти значного зниження фактичного рівня злочинності, а з іншого - зменшити ступінь її латентності. Досягнення очікуваних результатів залежить від комплексності застосування запропонованих напрямів та може бути діагностовано лише з плином певного часу. Вчені та законодавець на сучасному етапі все більше схиляються до того, що в процесі модернізації системи профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням в Україні слід якомога менше звертатися до застосування засобів кримінальної репресії.

Одним із важливих напрямів профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням являються оперативно-розшукові заходи. За часів Радянського Союзу в спеціальних джерелах, в яких висвітлені питання загальної теорії оперативно-розшукової діяльності, запобігання кримінальним правопорушенням реалізувалось за допомогою проведення оперативно-розшукових заходів, які не виділялися як самостійна організаційно-тактична форма. Незважаючи на те, що в Міністерстві внутрішніх справ Української РСР був повний штат професійних фахівців у оперативній сфері, наукової школи запобігання кримінальним правопорушенням із застосуванням оперативно-розшукової діяльності не було сформовано. Однією з перших праць, де було теоретично обґрунтовано запобігання кримінальним правопорушенням із використанням оперативно-розшукової діяльності як самостійної організаційно-тактичної форми оперативно-розшукової діяльності правоохоронними органами, зазначаємо працю С.С. Овчинського. З огляду на цю працю вважаємо, що вона актуалізувала теоретичне розроблення проблем попередження злочинів підрозділами органами внутрішніх справ, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Згодом точка зору про існування такої самостійної організаційно-технічної форми, як «оперативно-розшукова профілактика», мала певну перевагу над іншими [11, с. 4].

У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» вказано, що оперативно-розшукова діяльність - це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Відповідно до положень чинного законодавства матеріали оперативно-розшукової діяльності, зокрема, застосовуються «для попередження, виявлення та припинення злочинів» [12]. Отже, важливою

складовою частиною оперативно-розшукової діяльності є оперативно-розшукова профілактика, поняття якої останнім часом ретельно розробляється в юридичній науці. Так, наприклад, учений І.І. Басецький розглядає оперативно-розшукову профілактику як діяльність, що спрямована на виявлення й усунення причин кримінальних правопорушень, умов, що їм сприяють, а також виявлення осіб, що допускають відхилення від норм поведінки, з метою профілактичного впливу на них [13, с. 113-120].

Оперативно-розшуковій профілактиці притаманні специфічні риси, а саме: використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів (гласних і негласних) щодо виявлення та усунення причин і умов злочинів, впливу на осіб з криміногенними нахилами [14, с. 242; 15, с. 231; 16, с. 24; 17, с. 78-94]; вживання заходів профілактики суб'єктами оперативно-розшукової діяльності [14, с. 43-46; 15, с. 78-95; 16, с. 16-17; 17, с. 331-372]; прихованість впливу на об'єкти (причини злочинності, умови, які сприяють учиненню окремих видів злочинів, правопорушник та його поведінка) та реалізація профілактичних заходів від одержання негласної інформації до комбінування оперативно-розшукових можливостей щодо усунення протиправної поведінки, протиправної ситуації (обстановки), недопущення настання суспільно небезпечних наслідків [17, с. 202]; специфічність об'єктів індивідуальної оперативно-розшукової профілактики, яким є не будь-які особи з криміногенними нахилами, які допускають порушення норм моралі чи правил співжиття, а саме ті особи, які виявляють намір учинити злочини чи готуються до його вчинення і зазвичай перебувають на оперативних профілактичних обліках [16, с. 78-95].

Нині джерелами інформації оперативно-розшукової профілактики є негласний апарат, автоматизовані інформаційні системи, автоматизовані робочі місця, оперативні обліки, алфавітні картошки, мережа Інтернет [18]. Відповідна оперативно-розшукова інформація має бути: точною; вірогідною; насиченою, що скорочує час і ресурс для її сприйняття, передавання; лаконічною за формою викладу; оптимальною; повною; комплексною; ієрархічною за рівнем надходження та використання для прийняття управлінських рішень; корисною для виконання завдань профілактики злочинів [19, с. 177-178].

Обов'язковими попередніми умовами оперативно-розшукової профілактики є виявлення та постановка криміногенних осіб на один із видів

оперативного обліку. Тим самим забезпечується обґрунтованість початку оперативно-профілактичної роботи, цілеспрямованість і планомірність її здійснення, певні узгодження в застосуванні відповідних заходів профілактики, комбіноване використання гласних і негласних джерел інформації, а також здійснення дієвого контролю та надання практичної допомоги в реалізації оперативно-розшукових планів [20].

Поширеними оперативно-розшуковими заходами профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням, що не потребують їх санкціонування, виступають: опитування, що являє собою спеціальну бесіду з метою пошуку інформації, прихованої від правоохоронних органів про осіб, факти, обставини, інші необхідні відомості для виконання завдань оперативно-розшукової профілактики; наведення довідок за допомогою безпосереднього вивчення документів, скерування офіційних запитів, що передбачає збирання біографічних відомостей щодо особи-об'єкта оперативно-розшукової профілактики, його родинних зв'язків, освіти, роду занять, майнового стану, місця проживання, фактів учинення правопорушень у минулому, причетності до протиправної діяльності; дослідження документів - це позапроцесуальне вивчення об'єктів у результаті інших оперативно-розшукових заходів до моменту порушення кримінальної справи та з метою виявлення ознак злочинної діяльності й причетності до неї конкретних осіб, яких перевіряють; негласне спостереження (фізичне, електронне, комплексне), зокрема за особою, з метою одержання інформації щодо ознак злочинної діяльності, можливих співучасників тощо; ототожнення особисті, що полягає в позапроцесуальному впізнанні особи за комплексом ідентифікуючих ознак і, зокрема, його кримінологічним портретом [21, с. 330].

На думку В.П. Кушпіта, оперативно-розшукова профілактика є окремим видом профілактики, що має на меті недопущення вчинення злочинів, а її особливостями є використання негласних методів спостереження. Науковець також зазначає, що нинішня оперативно-розшукова діяльність трансформувалася в нові, більш відкриті форми, що зумовлює доцільність ширшого залучення можливостей оперативно-розшукової профілактики з метою зниження практичних можливостей реалізації злочинних намірів особами з криміногенними нахилами [21].

Отже, функціонування оперативно-розшукових заходів у контексті оперативно-розшукової профілактики має активніше реалізовуватися на прак-

тиці, такий підхід сприятиме розвитку системи запобігання кримінальним правопорушенням. Виконанню завдань оперативно-розшукової профілактики сприяє широке використання кримінологічної інформації, зокрема: сукупність відомостей про стан злочинності, її причини та умови, особу злочинця, шляхи і заходи профілактики правопорушень, про діяльність правоохоронних органів й інших суб'єктів запобіжної діяльності.

Не менш вагомими заходами запобігання є адміністративно-правові. Адміністративно-правовому запобіганню належить особливе місце в системі заходів адміністративного примусу завдяки їхній профілактичній спрямованості. Заходи адміністративно-правового запобігання ставлять за мету ненастання протиправного вчинку в той момент, коли правопорушення тільки передбачаються [22]. Під заходами адміністративно-правового запобігання розуміють дії повноважних органів або посадових осіб, спрямовані на примусове забезпечення виконання громадянами обов'язків перед суспільством, забезпечення суспільної безпеки та громадського порядку, недопущення і боротьбу зі стихійним лихом, епідеміями, епізотіями та ліквідацію їхніх наслідків. Особливого значення адміністративно-правові заходи набувають тоді, коли застосовуються за умови відсутності протиправного діяння та з метою запобігання, виявлення протиправних діянь, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, а також запобігання надзвичайним ситуаціям [23].

Метою адміністративно-правових заходів є припинення протиправних діянь (як адміністративних правопорушень, так і кримінальних), запобігання вчиненню подальших протиправних діянь, забезпечення подальшого притягнення правопорушників до адміністративної чи кримінальної відповідальності, усунення шкідливих наслідків, які настали через протиправне діяння, відновлення стану, який був до вчинення правопорушення [23].

Так, механізм адміністративно-правового запобігання та профілактики кримінальних правопорушень - це система адміністративно-правових засобів, що спрямована на врегулювання суспільних відносин у процесі запобігання та профілактики кримінальних правопорушень, яка представляє собою процес, що містить визначені етапи реалізації та елементи [24].

У свою чергу механізм адміністративно-правового запобігання та профілактики кримінальних правопорушень характеризується такими ознаками: по-перше, за свою сутністю цей механізм є системою адміністративно-правових засобів;

по-друге, наявність спрямування на врегулювання суспільних відносин у процесі запобігання та профілактики кримінальних правопорушень; по-третє, запобігання кримінальним правопорушенням - це недопущення, відвертання завчасно протиправних діянь; по-четверте, запобігання кримінальним правопорушенням - це скеровування діяльності спеціально визначених суб'єктів публічної адміністрації проти будь-яких розпочатих протиправних проявів; по-п'яте, представляє собою процес, що містить визначені стадії реалізації; по-шосте, містить такі елементи: норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження джерела права; публічну адміністрацію; принципи діяльності публічної адміністрації; індивідуальні акти публічної адміністрації; адміністративно-правові відносини; форми адміністративного права; тлумачення норм адміністративного права; методи адміністративного права; процедури реалізації адміністративно-правових норм; принцип законності [24].

В юридичній літературі адміністративно-правові заходи поділяють на два види: загального призначення та спеціального призначення. Адміністративно-правові заходи загального призначення представляють собою соціальну профілактику правопорушень, які можна визначити як різновид соціального управління, систему соціально-економічних, суспільно-політичних, організаційних, правових і виховних заходів, спрямованих на виявлення й усунення або нейтралізацію причин правопорушень та умов, що сприяють їх учиненню, формуванню правомірної поведінки громадян. До заходів цієї групи належать: перевірка документів; взяття на облік й офіційне застереження осіб про неприпустимість протиправної поведінки; огляд - особистий огляд і огляд речей, вантажів, багажу транспортних засобів, зброї і боєприпасів, різних об'єктів; відвідування підприємств, установ і організацій; входження на земельні ділянки, в жилі та інші приміщення громадян; внесення подань у державні органи, підприємства, установи, організації, посадовим особам про необхідність усунення причин та умов, які сприяли вчиненню правопорушень; тимчасове обмеження доступу громадян на окремі ділянки місцевості та об'єкти; обмеження (заборона) руху транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних біляків; адміністративний нагляд за особами, звільненими із місць позбавлення волі; використання транспортних засобів, а також засобів зв'язку, які належать підприємствам, установам, організаціям [25].

Специфікою характеризуються спеціальні заходи адміністративно-правового запобігання кримінальним правопорушенням, ці заходи носять екстраординарний характер, здійснюються переважно спеціалізованими органами, застосовуються лише в разі, коли інші заходи адміністративного примусу не ефективні. Спеціальні заходи адміністративно-правового запобігання кримінальним правопорушенням передбачають: заходи фізичного впливу, застосування спеціальних засобів та застосування вогнепальної зброї [26].

Отже, адміністративно-правові заходи профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням - це спеціальний різновид правоохоронної діяльності, який врегульований нормами адміністративного права. Ці заходи здійснюються спеціально уповноваженими суб'єктами щодо виявлення та усунення факторів, причин та умов скоєння правопорушень, для досягнення основної мети - зменшення кількості правопорушень.

Ще одними важливими заходами профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням виступають кримінально-процесуальні заходи. У статті 2 чинного Кримінального процесуального Кодексу України зазначено, що завданням кримінального провадження є сприяння зміцненню законності, запобігання злочинам, усунення причин, що породжують злочинність, та виховання громадян у дусі дотримання Конституції та законів України [27]. Кримінально-процесуальні заходи запобігання та профілактики кримінальних правопорушень виражаються в заходах кримінально-процесуального примусу. У свою чергу заходами кримінально-процесуального примусу є процесуальні засоби державно-правового примусу, що застосовуються уповноваженими на те органами, які здійснюють кримінальне провадження в чітко визначеному законом порядку стосовно осіб, котрі залучаються до кримінально-процесуальної діяльності, з метою запобігання та припинення неправомірних дій, забезпечення виявлення та закріплення доказів тощо [28].

В основі застосування заходів кримінально-процесуального примусу є: застосування процесуального примусу може виявлятися у фізичному, матеріальному чи моральному (психологічному) впливі державного органу на учасника кримінального провадження; застосування заходів процесуального примусу завжди пов'язано з певними обмеженнями особистих, майнових та інших прав і свобод учасників провадження; застосовується всупереч волі та бажанню учасників кримінального провадження та виключно на підставі закону

[29]. Відомо, що заходами кримінально-процесуального примусу є виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна; затримання особи; запобіжні заходи.

І.М. Карпенко зазначає, що сьогодні в КПК України щодо заходів кримінально-процесуального примусу є низка теоретичних питань та практичних проблем, що стосуються як визначення понять, класифікації, особливостей цих заходів, так і суто практичних питань застосування норм кримінального процесуального права у відповідності до основоположних принципів права, дотримання прав та свобод громадян, дотримання міжнародних норм та правил щодо вищезазначених питань, загальні правила застосування повинні базуватися на положеннях Конституції України та ратифікованих Україною міжнародних правових актах [28].

Отже, заходи кримінально-процесуального примусу - це передбачені кримінально-процесуальним законодавством процесуальні засоби примусового характеру, що застосовуються у сфері кримінального судочинства уповноваженими на те посадовими особами і державними органами за наявності підстав і в порядку, передбаченому законом, щодо обвинувачених, підозрюваних та інших осіб для попередження і припинення їхніх неправомірних дій з метою успішного розслідування і вирішення завдань кримінального судочинства [30, с. 289-292].

Далі розглянемо тактико-психологічні заходи запобігання правопорушенням. У науковій літературі до одних із факторів злочинності відносять соціально-психологічні фактори, до яких належать: пропаганда негативних стереотипів поведінки в засобах масової інформації; прищеплення психології вседозволеності, сексуальної розпусти; нав'язування культу споживацького ставлення до життя; вільна демонстрація насильства та жорстокості; панування кризогенної ідеології протиприродності в людській свідомості; підміна цінностей [8, с. 389]. На підставі цього необхідно факторам криміногенного характеру протиставляти антикриміногенні - тактико-психологічні заходи із протидії злочинності. До таких ми відносимо цілеспрямовану інформаційно-просвітницьку діяльність (у сфері освіти, у засобах масової інформації, у культурній сфері тощо),

спрямовану на прищеплювання у свідомості суспільства законослухняних форм поведінки. Це досягається через пропагування здорового способу життя, поваги до особи, через державну підтримку позитивних традицій і звичаїв, демонстрацію в засобах масової інформації кінофільмів, які засуджують насилля й антисуспільні форми поведінки й, навпаки, всіляко спонукають особу до чесного відношення до праці, дотримання норм моралі та законності.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи відіграють важливу роль у системі запобігання та профілактики кримінальним правопорушенням. У свою чергу зроблено висновки, що кримінально-процесуальні заходи, які виражаються в кримінально-процесуальному примусі, передбачають процесуальні засоби примусового характеру, що застосовуються у сфері кримінального судочинства уповноваженими на те посадовими особами і державними органами за наявності підстав і в порядку, передбаченому законом, щодо обвинувачених, підозрюваних та інших осіб для попередження і припинення їхніх неправомірних дій з метою запобігання злочинам, усунення причин, що породжують злочинність, та виховання громадян у дусі дотримання Конституції та законів України; адміністративно-правові заходи в процесі профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням виступають спеціальним різновидом правоохоронної діяльності, який врегульований нормами адміністративного права, ці заходи здійснюються спеціально уповноваженими суб'єктами щодо виявлення та усунення факторів, причин та умов скоєння правопорушень, для досягнення основної мети - зменшення кількості правопорушень; оперативно-розшукові заходи запобігання та профілактики кримінальних правопорушень мають на меті недопущення вчинення злочинів, тоді коли їхні особливості виражаються у використанні негласних методів спостереження. До тактико-психологічних заходів із протидії злочинності відносимо цілеспрямовану інформаційно-просвітницьку діяльність (у сфері освіти, в засобах масової інформації, в культурній сфері тощо), спрямовану на прищеплення у свідомості суспільства законослухняних форм поведінки.

Проведений аналіз кримінально-процесуальних, адміністративно-правових та оперативно-розшукових, тактико-психологічних заходів має важливе значення в процесі вироблення, вдосконалення

та реалізації державою єдиної стратегії профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням як на регіональному, так і на загальнодержавному рівні.

Література

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017-2020 року / Генеральна прокуратура України. 2020. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112661&libid=100820 (дата звернення: 31.12.2020).

2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

3. Веприцький Р.С. Феноменологія злочинності в регіоні : монографія. Харків : Золота миля, 2014. 324 с.

4. Бабенко А.М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір : монографія. Одеса : ОДУВС, 2014. 416 с.

5. Влияние демографических процессов на преступность / М.М. Бабаев и др. ; под ред. В.Н. Кудрявцева. Москва : Юрид. лит., 1976. 176 с.

6. Пустовіт О.В. Запобігання органами внутрішніх справ легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Донецьк, 2007. 224 с.

7. Бандурка О.М. Профілактика злочинності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 1. С. 115-124.

8. Бабенко А.М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2015. 515 с.

9. Кримінологія: підручник / В.В. Голіна та ін. ; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкина. Харків : Право, 2014. 440 с.

10. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.

11. Овчинский С.С. Оперативно-розыскная профилактика : лекция. МВД СССР. Караганда : Карагандинская высш. шк. МВД СССР, 1982. 24 с.

12. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

13. Оперативно-розыскная деятельность : учебник. 2-е изд., доп. и перераб. / под ред. К.К. Горянова и др. Москва : ИНФРА-М, 2004. 848 с.

14. Кримінологія : підручник / О.М. Джужа та ін. ; за заг. ред. О.М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

15. Козаченко И.П. Правовые и организационно-тактические основы оперативно-розыскной профилактики преступлений : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. ; ВНИИ МВД РФ. Москва, 1992. 48 с.

16. Філіпенко Н.Є. Проблеми правого регулювання діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України. *Форум права*. 2005. № 1. С. 78-95.

17. Аванесов Г.А. Криминология и социальная профилактика. Москва : Изд-во Акад. МВД СССР, 1980. 526 с.

18. Цехан Д.М., Луцюк П.С. Інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання злочинам у сфері господарської діяльності оперативними підрозділами ОВС. URL: <http://criminology.onua.edu.ua/?p=477> (дата звернення: 31.12.2020).

19. Білецький В. Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності у прикордонній сфері. *Держава та суспільство*. 2011. С. 176-180.

20. Гула Л.Ф. Оперативно-розшукове запобігання злочинам, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29229/1/028_166_171.pdf (дата звернення: 31.12.2020).

21. Кушпіт В.П. Оперативно-розшукова профілактика у системі протидії злочинам в Україні. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/32178/1/54-327-331.pdf> (дата звернення: 31.12.2020).

22. Заходи адміністративного запобігання. URL: https://pidru4niki.com/1691031155866/pravo/zahodi_administrativnogo_zapobigannya (дата звернення: 31.12.2020).

23. Адміністративне право України: основні поняття : навчальний посібник / І.П. Голосніченко та ін. Київ : ГАН, 2005. 232 с.

24. Онищук О.О. Механізм адміністративно-правового запобігання та протидії корупції. *Форум права*. 2010. № 4. С. 686-689.

25. Голиу С.И., Михайлов Б.П. Организационно-тактические проблемы профилактики преступлений. Москва : ВНИИ МВД, 1978. 78 с.

26. Жалинский А.Е. Условия эффективности профилактики преступлений. Москва : ВНИИ МВС, 1978. 149 с.

27. Кримінальний процесуальний кодекс України. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року. Київ : Паливода А.В., 382 с.

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

---

28. Карпенко М.І., Омельчук К.І. Заходи забезпечення кримінального провадження. *Юридична наука*. 2013. № 11. С. 81-89.

29. Назаров В.В. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Європейські перспективи*. 2013. № 3. С. 102-106.

30. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова ; Національний університет «Юридична академія України

імені Ярослава Мудрого», Національна академія правових наук України. Харків : Право, 2012. 844 с.

*Бабенко А. М.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ*